

YURAK-QON TOMIR KASALLIKLARINING XAVF OMILLARINI KAMAYTIRISHDA PATRONAJ XIZMATINING AHAMIYATI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15333454>

Xaydarova M. A

Musayev U.Yu

Toshkent Davlat Stomatologiya Instituti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

Jahonda tibbiyot xodimlari, jumladan sog'liqni saqlashning birlamchi bo'ginida ishlayotgan hamshiralarning yurak qon-tomir kasalliklarini erta aniqlash, davolash va profilaktika ishlarini amalga oshirish, ularga patronaj xizmatini o'z vaqtida tashkil qilish hamda yurak qon-tomir kasalliklari bilan kurashishda o'rnini aniqlash bo'yicha yo'naltirilgan ustuvor darajadagi ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu maqolada hozirgi kunning birlamchi bo'g'indagi tibbiyot muassasalarida faoliyat yuritadigan patronaj hamshiralarning yurak qon tomir tizimi kasalliklarini oldini olish, erta aniqlash va asoratlarini, hamda o'lim ko'rsatkichini kamaytirishdagi roli bayon etilgan.

Kalit so'zlar

Patronaj xamshira, yurak qon-tomir tizimi kasalliklari profilaktika, malaka, bilim, daraja, sog'lom turmush tarzi

Kirish. Yurak- qon tomir kasalliklari (YuQTK)- yurak va qon tomirlari kasalliklarining umumiy nomidir. Hozirgi paytda ushbu kasalliklar butun dunyo bo'ylab aholining o'limi va nogironligining asosiy sabablaridan biri hisoblanadi. Bundan tashqari YuQTK butun dunyo bo'ylab o'limning etakchi sabablaridan biri bo'lib qolmoqda va bu oldini olishga kompleks yondashuvni talab qiladi. Oxirgi 20 yildan buyon o'limga olib keluvchi asosiy sabablardan biri bo'lib kelmoqda. JSST ma'lumotlariga ko'ra, 2000 yildan buyon yurak - qon tomir kasalliklari yuzaga keltirgan o'lim holatlarining soni 2 mln.ni tashkil qilgan, keyingi yillarda muntazam oshib borib, 2016-yilda 17,9 million 2019 yilda ularning soni 19 mln.ga yetgan. Bu butun dunyo bo'ylab o'lim holatlarining 31 foizini tashkil etgan. Ushbu o'limlarning 85% MI va insult tufayli sodir bo'lgan. YQTKdan o'limning 75% dan ortig'i past va o'rta daromadli mamlakatlarda, erkaklar va ayollar orasida deyarli tengdir. Gipertenziya, semirish, dislipidemiya va diabet kabi xavf omillarining tobora ko'payib borishi samarali aralashuv strategiyalariga shoshilinch ehtiyojni ta'kidlaydi. YuQT xavf omillarini

kamaytirishning samarali usullaridan biri bu individual monitoring, maslahat va bemorning ahvolini nazorat qilishni ta'minlaydigan uyda parvarish qilish xizmati. Uyda parvarish qilish xizmatlari muntazam tekshiruvlar, turmush tarzini o'zgartirish va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan asoratlarni erta aniqlash orqali salomatlikni faol boshqarishga qaratilgan. Ushbu maqola uyda parvarish qilish xizmatlarining YuQT xavf omillarini yumshatish va profilaktika choralarini kuchaytirishga ta'sirini o'rganadi.

Bu borada, patronaj hamshiralarining nazariy va amaliy bilimlari oshirish, ish faoliyatini takomillashtirish, shu orqali aholi orasida xavf guruhlarini aniqlash hamda ular bilan alohida ishlash das-turini ishlab chiqish, amalga oshirish ushbu guruh kasalliklarining oldini olishga qaratil-gan chora-tadbirlarni ishlab chiqish bo'iyicha ilmiy tadqiqotlar o'tkazilib, natijalari amaliyotga tadbiriq etilmoqda. Sog'liqni saqlashning birlamchi bo'ig'inida aholi orasida yurak qon-tomir kasalliklari va undan nogironlikni ka-maytirish, o'irtacha umr davomiyligini uzayti-rishda patronaj hamshiralarining ishini opti-mallashtirish alohida ahamiyat kasb etishi ko'irsatib berilmoqda.

70 yoshgacha bo'lgan yuqumli bo'lmagan kasalliklardan o'lgan 17 million o'limning 82 foizi past va o'rta daromadli mamlakatlarda sodir bo'ladi va ularning 37 foizi yurak-qon tomir kasalliklaridan kelib chiqadi. Past va o'rta daromadli mamlakatlardagi odamlar ko'pincha xavf omillari bo'lgan shaxslarni erta aniqlash va davolash uchun integratsiyalashgan birlamchi tibbiy yordam dasturlaridan foydalana olmaydi va ularning ehtiyojlarini qondiradigan samarali tibbiy xizmatlardan kamroq foydalanish imkoniyatiga egadirlar. Natijada, ko'p odamlar yurak-qon tomir kasalliklari va boshqa yuqumli bo'lmagan kasalliklardan yoshroq, ko'pincha eng samarali yillarida vafot etadilar. YQTK va boshqa yuqumli bo'lmagan kasalliklar sog'liqni saqlashning halokatli xarajatlari tufayli oilalarning yanada qashshoqlashishiga yordam beradigan dalillar mavjud. Makroiqtisodiy darajada YQTKlar past va o'rta daromadli mamlakatlar iqtisodiga og'ir yuk yuklaydi.

Tadqiqot maqsadi. Yurak-qon tomir kasalliklaridan aziyat chekayotgan aholi orasida va xavf omillarining rivojlanishiga moyil bo'lgan bemorlarda patronaj xizmatining ahamiyatini baholash. Shuningdek, patronaj tibbiyot hamshiralarining ushbu xastaliklarning oldini olish, erta tashhishlash xavf omillarini kamaytirish bo'yicha bilim va malakalarini oshirish.

Tadqiqot ob'yekti va metodlari. Tadqiqotda eng ko'p tarqalgan yurak - qon tomir tizimi kasalliklaridan gipertoniya, lipid metabolizmining buzilishi, yurak-ishemik kasalligi, surunkali yurak yetishmovchiligi, semirish, kam jismoniy faollik va 2-toifa diabet kabi yurak-qon tomir tizimi kasalliklari uchun xavf omillari

aniqlangan bemorlar ajratildi. Ikkita tuman poliklinikasidan hammasi bo'lib 80 ta bemor ishtirok etdi. Kasalliklarni erta aniqlash bo'yicha skriningdan o'tishi kerak bo'lgan aholining elektron ro'yxati tayyorlandi.

Ishtirokchilar ikki guruhga bo'lingan:

- **Asosiy guruh** (n=40): Yashnobod tumani № 29 oilaviy poliklinikada muntazam ravishda patronaj xizmatlari, shu jumladan davriy sog'liqni baholash, turmush tarzi bo'yicha maslahat, dori-darmonlarga rioya qilishni qo'llab-quvvatlash va parhez bo'yicha tavsiyalar nazorat ostida olib borildi.

- **Nazorat guruhi** (n=40): Mirobod tumani № 2 oilaviy poliklinikada muntazam intensiv patronaj xizmatizs standart dispanser kuzatuvidan o'tkazildi.

12 oy davomida sog'liqning asosiy ko'rsatkichlari, shu jumladan qon bosimi, xolesterin darajasi, tana massasi indeksi (TMI) va jismoniy faollik kuzatildi. Kasalxonaga tashrif buyurish chastotasi, belgilangan muolajalarga rioya qilish va bemorning umumiy farovonligi ham baholandi. Statistik ma'lumotlarni tahlil qilish ikki guruh o'rtasidagi sezilarli farqlarni aniqlash uchun parametrik va parametrik bo'lmagan usullar yordamida amalga oshirildi.

Natijalar. Kuzatishlar asosiy guruhda sog'liqni saqlashning sezilarli yaxshilanishini aniqladi:

- **Sistolik qon bosimi** o'rtacha 10 ± 2 mm s.u. ga kamaydi, bu qon bosimini yaxshiroq boshqarishni ko'rsatadi.

- **Umumiy xolesterin darajasi** $0,7 \pm 0,2$ mmol/L ga kamaygan, bu lipid metabolizmining yaxshilanganligi va yurak-qon tomir tizimi kasalliklari xavf omillarining kamayganligini bildiradi.

- TMI $1,2 \pm 0,3$ kg/m² ga kamaygan, bu tarkib vaznni boshqarishning yaxshilanishi va semirish bilan bog'liq xavflarning pasayishini aks ettiradi.

- **Jismoniy faollik** 30% ga oshdi, bu bemorning sog'lom turmush tarziga jalb qilinishini anglatadi.

- **Dori-darmonlarga to'g'ri rioya qilish** 40% ga yaxshilandi.

- **Kasalxonaga tashriflar** 25% ga kamaydi, bu o'tkir sog'liq muammolari kamayganligi va kasalliklarni yaxshiroq nazorat qilishni ko'rsatmoqda.

Nazorat guruhidagi o'zgarishlar kam va statistik jihatdan kam ahamiyatga ega. Ushvu guruhdagi ko'plab bemorlar doimiy nazorat va shaxsiy aralashuvlarning yetishmasligi tufayli sog'lig'i parametrlarida juda kam miqdorda yaxshilanishlarni ko'rsatdilar.

Muhokama. Tadqiqot natijalari yurak-qon tomir kasalliklari xavf omillarini boshqarishda proaktiv yondashuv muhimligini ta'kidlaydi. Patronaj xizmatining asosi bo'lgan universal model va universal progressiv model doimiy tibbiy nazoratni ta'minlaydigan darajada tuzilgan tuzilgan va bemorga yo'naltirilgan

asosni ta'minlaydi, bu esa davolanish rejalariga va sog'lom turmush tarzini tanlashga yaxshiroq rioya qilishga olib keladi. Muntazam maslahatlashuvlar mumkin bo'lgan asoratlarni erta aniqlashga yordam beradi, shoshilinch kasalxonaga yotqizish ehtimolini kamaytiradi. Bundan tashqari, patronaj tizimi bemorlarga ularning ahvoli va profilaktika choralarning ahamiyati to'g'risida ma'lumot berish imkoniyatini yaratadi.

Ushbu tadqiqotda uyda parvarish qilish xizmatlarining muvaffaqiyati shuni ko'rsatadiki, shunga o'xshash modellar milliy sog'liqni saqlash siyosatiga, xususan, kasalxonaga asoslangan tibbiy yordam olish imkoniyati cheklangan hududlarga kiritilishi kerak. Iqtisodiy oqibatlar ham diqqatga sazovordir, chunki kasalxonaga tashrif buyurish chastotasini kamaytirish sog'liqni saqlashning umumiy xarajatlarini kamaytirishi va resurslarni taqsimlashni yaxshilashi mumkin.

Xulosa. Aholi salomatligini mustahkamlash, jamiyatda sog'lom turmush tarzini qaror toptirishda patronaj xizmati muhim o'rin tutadi. Jamiyat rivojlanishining zamonaviy bosqichida hamshiralar kasbi nafaqat eng ommaviy kasblardan biri, balki eng ijtimoiy ahamiyatga ega kasblardan biri sifatida qaraladi. Xorijiy amaliyot shuni ko'rsatadiki, hamshiralardan oqilona foydalanish nafaqat tibbiy yordamning sifatini, balki uning samaradorligini ham sezilarli darajada oshirishga, ya'ni, ham moliyaviy, ham inson resurslaridan yanada samarali foydalanish imkon beradi. Birlamchi tibbiy-sanitariya muassasalarida ishlayotgan hamshiralarning yurak - qon tomir kasalliklarini erta aniqlash, davolash va profilaktika ishlarini amalga oshirish, ularga patronaj xizmatini o'z vaqtida tashkil qilish hamda yurak qon-tomir kasalliklari bilan kurashda o'rni va ahamiyatini aniqlashga qaratilgan bir qator ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilmoqda. Bu borada patronaj hamshiralarning nazariy va amaliy bilimlarini oshirish, ish faoliyatini takomillashtirish, shu yo'l orqali aholi orasida xavf guruhlarini aniqlash hamda ular bilan alohida ishlash dasturini ishlab chiqish va amalga oshirish ushbu guruh kasalliklarining oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish dolzarb masalalardan hisoblanadi. Sog'liqni saqlashning birlamchi bo'g'inida aholi orasida yurak qon-tomir kasalliklari va undan nogironlikni kamaytirish, o'rtacha umr davomiyligini uzaytirishda patronaj hamshiralarning ishini optimallashtirish alohida ahamiyat kasb etishi ko'rsatib berilgan. Tibbiyot hamshirasi bir vaqtning o'zida ham psixolog, ham pedagog bo'lishi kerak, ya'ni, u aholi salomatligini tahlil qilish, profilaktika, sog'lomlashtirish tadbirlarini tashkil etish va o'tkazish, pedagogik va tarbiyaviy faoliyatni amalga oshirish bilan bog'liq muammolarni hal qilishga tayyorlanishi zarur.

Tadqiqot natijalari yurak-qon tomir kasalliklari xavf omillarini kamaytirishda uyda patronaj xizmatlarining samaradorligini ta'kidlaydi. Muntazam monitoring, individual yondashuv va profilaktika choralari faol nazorat qilish bemorlarning sog'lig'i natijalarini yaxshilashga katta hissa qo'shadi. Ushbu natijalar yurak-qon tomir kasalliklarining oldini olish va erta aniqlashda muhim tarkibiy qism sifatida patronaj tizimi dasturlarini kengroq amalga oshirishni qo'llab-quvvatlaydi.

YuQT bilan bog'liq o'limlarning to'rtidan uch qismidan ko'prog'i past va o'rta daromadli mamlakatlarda sodir bo'ladi, bu yerda sog'liqni saqlash xizmatlaridan foydalanish ko'pincha cheklangan. Yurak-qon tomir kasalliklarini erta aniqlash va muntazam konsultatsitalar hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, o'z vaqtida yordam ko'rsatish uchun kengaytirilgan profilaktika strategiyalari bo'lib xizmat qiladi. Patronaj xizmatlarini kengaytirish yurak-qon tomir kasalliklarining global yukini hal qilishda, bemorlarning umumiy sog'lig'ini yaxshilashda va o'lim ko'rsatkichlarini kamaytirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. [„ВОЗ Сердечно – сосудистые заболевания“](#). WHO. Qaraldi: 2019-yil 30-mart.
2. [„Статистический сборник 2017 год“](#) (ru). www.rosminzdrav.ru.
3. ↑ Л.И. Агеева, Г.А. Александрова, Н.М. Зайченко, Г.Н. Кириллова, С.А. Леонов, Е.В. Огрызко, И.А. Титова, Т.Л. Харьковская, В.Ж. Чумарина, Е.М. Шубочкина. *Здравоохранение в России. 2017: Стат.сб./Росстат*, 2017. [ISBN 978-5-89476-448-1](#).
4. [„Сердечно-сосудистые заболевания“](#) (ru). www.who.int. Qaraldi: 2019-yil 30-mart.
5. Медицинский журнал Узбекистана ∑ medical journal of Uzbekistan. 2024nO0446
6. [„Новая медицина спасает жизнь“](#) (en). www.ng.ru. Qaraldi: 2019-yil 30-mart.
7. [„Рекомендации РКО“](#). scardio.ru. 2019-yil 30-martda asl nusxadan [arxivlangan](#). Qaraldi: 2019-yil 30-mart.
8. [„ВОЗ | Профилактика сердечно-сосудистых заболеваний“](#). WHO. Qaraldi: 2019-yil 30-mart.
9. ↑ *Руководство по кардиологии в четырех томах. Том 3: Заболевания сердечно-сосудистой системы (I)*. Практика, 2014.
10. ↑ {{{заглавие}}}. — [ISSN 2077-6764](#).

11. ↑ [„Четвертое универсальное определение инфаркта миокарда \(Европейское Общество Кардиологов 2018\)“](#) (ru). cardioweb.ru. Qaraldi: 2019-yil 30-mart.
12. ↑ [„Цереброваскулярные заболевания“](#). www.emcmos.ru. Qaraldi: 2019-yil 30-mart.
13. ↑ [„Главная страница“](#). cr.rosminzdrav.ru. 2021-yil 26-yanvarda asl nusxadan [arxivlangan](#). Qaraldi: 2022-yil 17-iyun.
14. ↑ [„Главная страница“](#). cr.rosminzdrav.ru. 2021-yil 26-yanvarda asl nusxadan [arxivlangan](#). Qaraldi: 2022-yil 17-iyun.
15. ↑ *Руководство по кардиологии в четырех томах. Том 4: Заболевания сердечно-сосудистой системы (II)*. Практика, 2014.
16. ↑ [„Врожденные пороки сердца – классификация“](#). bakulev.ru. 2022-yil 13-avgustda asl nusxadan [arxivlangan](#). Qaraldi: 2022-yil 17-iyun.
17. ↑ Российское кардиологическое общество. *Клинические рекомендации. Хроническая сердечная недостаточность (ХСН)*, 2016.
18. Комитет экспертов по разработке Национальных рекомендаций. *КАРДИОВАСКУЛЯРНАЯ ПРОФИЛАКТИКА 2017*, 2017.
19. ↑ [„Инсульт. Руководство для врачей 2013 - Стр 6“](#) (ru). StudFiles. 2019-yil 30-martda asl nusxadan [arxivlangan](#). Qaraldi: 2022-yil 17-iyun.
20. ↑ В.В. Кухарчук, Г.А.Коновалов, А.В. Сусеков, И.В. Сергиенко, А.Е. Семенова, Н.Б. Горнякова, Е.Ю. Соловьева, М.Ю. Зубарева. *Диагностика и коррекция нарушений липидного обмена с целью профилактики и лечения атеросклероза*, 2012.